

ავთანდილ სონღულაშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების გამგე

აღნიშნული სტატია დაიწერა შოთა რუსთაველის ეროვნულ სამეცნიერო ფონდში მოპოვებული გრანტის (№ FR/148/2-101/14) ფარგლებში

ეროვნულ უმცირესობათა ყოფა და ტრადიციები XX საუკუნის 60-70-იანი წლების საქართველოში

საქართველოს ტრადიციული კულტურისა და ყოფის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ საქართველოში შეიძლება ითქვას, ეთნიკურ უმცირესობებს ჰქონდათ და აქვთ საკუთარი თვითშეგნება, თვითდასახელება, ენა, რელიგია და ტრადიციული კულტურა, რაც მათ საუკუნეების მანძილზე საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრების პერიოდში შეინარჩუნეს. ანუ მათი მდგომარეობა ადრეც და ამჟამადაც ფაქტიურად კულტურულ ავტონომიას წარმოადგენს.

მაგრამ, როგორც კი წამოიჭრება თვითგამორკვევის საკითხი, იქვე სიძნელეებს ვაწყდებით. ასე მხოლოდ საქართველოში არ ხდება. მსოფლიოს ბევრი ეთნიკური, რელიგიური თუ ლინგვისტური კონფლიქტი დაკავშირებულია თვითგამორკვევის საკითხთან. განსაკუთრებით მახინჯი ფორმა მიიღო მან პოსტსაბჭოურ საზოგადოებაში [1, 22-23].

ბევრია იმის დამადასტურებელი ისტორიული მაგალითი, როდესაც მცირე ეთნიკური ჯგუფები, მაშინაც კი, როდესაც ისტორიული, კულტურული, ეკონომიკური თვალსაზრისით განსხვავებული და დიდი სამხედრო ძალის მქონე ხალხებს შორის ცხოვრობენ, ხშირად საუკუნეთა მანძილზე მტკიცედ ინარჩუნებენ თავიანთ ეროვნულ და კულტურულ თვითმყოფადობას და თაობიდან თაობას გადასცემენ მშობლიურ ტრადიციებს [2, 23].

მრავალ ობიექტურ გარემოებათა შედეგად, საქართველო და მნიშვნელოვანწილად ქართლი მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებიდან სხვადასხვა მიზეზით მოსული ეთნოსების სამშობლოც გახდა. სწორედ აქ, ქართლში, ჩაეყარა საფუძველი სახელმწიფოს ძლიერებისათვის ესოდენ მნიშვნელოვან, სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან მშვიდობიანი თანაცხოვრების ფენომენს, რაც ქართულ მინაზე ჩამოსახლებულებს ყველა პირობას უქმნიდა შეენარჩუნებინა საკუთარი ენა, რელიგია, ტრადიციები და ამასთანავე გაეთავისებინათ ქართველთა კულტურულ-ზნეობრივი ღირებულებები [3, 3].

ინტენსიური კონტაქტების შედეგად ყველა ჯგუფის მატერიალური და სულიერი კულტურა მდიდრდება მეზობელთა მიღწევების გათავისების ხარჯზე. განსაკუთრებით ეს შეეხება ჩამოსახლებულ მოსახლეობას, რომელიც იძულებულია გადმოიღოს ადგილობრივ-გეოგრაფიულ გარემოსთან ოპტიმალურად მორგებული მეურნეობის წარმოების ხერხები, შრომის იარაღები, ხოლო ზოგჯერ, საერთოდ შეიცვალოს მეურნეობის სახეც კი. მაგალითად, აზერბაიჯანელები (XX საუკუნეში მათ თათრებად მოიხსენიებდნენ), ქვემო ქართლში ჩამოსახლებამდე, მომთაბარე მესაქონლენი იყვნენ. დროთა განმავლობაში, ჩამოსახლების შემდეგ, მინათ-მოქმედებასაც გაეცნენ და ამჟამად მესაქონლეობისა და მინათ-მოქმედების სიმბიოზურობით ხასიათდებიან, რაც ადგილობრივ გარემოს გავლენას უნდა მივანეროთ [4, 63-64].

საერთოდ, ყოველი ხალხის წეს-ჩვეულებანი და მასთან დაკავშირებული რიტუალები ნათლად წარმოჩნდება მათი ცხოვრების ისეთ მნიშვნელოვან მოვლენებში, როგორიცაა სამეურნეო ტრადიციები, ყოფითი ჩვევები, ქორნილი, ბავშვის დაბადება თუ ადამიანის გარდაცვალება. წეს-ჩვეულებებში მჟღავნდება ხალხის სულიერი კულტურა, მისი მსოფლმხედველობა და რელიგიური რწმენის თავისებურებანი, რაც საოჯახო ყოფის ამ ტრადიციული ელემენტებისთვისაა დამახასიათებელი. ამ საკითხებზე მსჯელობისას გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ოჯახს თავისი განვითარების დიდი და რთული გზა აქვს გავლილი და ზოგად ნიშნებთან ერთად სპეციფიკური თავისებურებებიც ახასიათებს, რომლებიც ლოკალურ ხასიათს იღებს და ადგილობრივი კულტურულ-ისტორიული პირობებით აიხსნება. ამიტომ ოჯახისა და საოჯახო წეს-ჩვეულებების გენეზისის პროცესში დიდ მნიშვნელობას იძენს ტრადიციული ფორმები, რომლებიც, როგორც წესი, კონკრეტუ-

ლად მოქმედებს საოჯახო ურთიერთობათა განვითარებაზე, სოციალური და საზოგადოებრივი ურთიერთობის ნორმებზე [5, 38].

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობები ეკონომიკურად, კულტურულად, ენობრივად თუ ყოფითი დონით სრულიად სხვადასხვა საფეხურზე იყვნენ. ასეთი მდგომარეობა ნაკლებად იყო საბჭოთა კავშირში შემავალ სხვა რესპუბლიკებში. რელიგიური რწმენისა თუ ყოფითი გადმონაშთების თვალსაზრისით საქართველოს ეროვნული უმცირესობა მეტად ჭრელ მოზაიკას ქმნიდა [6, 72]. საინტერესოა, რომ არქაული ტრადიციები მრავალმა მათგანმა XX საუკუნის ბოლომდე შეინარჩუნა. ამჯერად შევეხებით რამდენიმე უმცირესობის ყოფით მდგომარეობას ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში.

როგორც ცნობილია, პანკისის ხეობაში ქისტების დასახლება მოხდა მთაში დამკვიდრებული ტრადიციის მიხედვით. ძველ სამშობლოში ქისტებისთვის მიწათმოქმედება შემოიფარგლებოდა მხოლოდ მემინდვრეობით, რომელსაც მათ ყოფაში დამხმარე და ზოგჯერ უმნიშვნელო ადგილიც კი ეჭირა. პანკისის ხეობაში მიწათმოქმედება ქისტების მეურნეობის წამყვან და ძირითად დარგად იქცა. მემინდვრეობასთან ერთად საკმაოდ დიდი მასშტაბით ხელი მიჰყვეს მევენახეობას, მებოსტნეობას, მეხილეობას, რამაც გამოიწვია შრომის იარაღების გაუმჯობესება. აჩაჩას მაგივრად გაჩნდა რკინის გუთანის. გუთანმა ბარში ადგილი დაუთმო განვითარებულ ტექნიკას. მას იყენებდნენ მხოლოდ მთიან ადგილებში და საკარმიდამო ნაკვეთების დასამუშავებლად [7, 63].

ქისტებმა მჭადისა და პურის რამდენიმე დღის სამყოფის გამოცხობა არ იციან, ყოველ ჭამაზე ახალ-ახალს აცხობენ.

დღიურ კვებასთან დაკავშირებით საინტერესოა ვენახებში არსებული ტრადიცია. თუ ვახშმის მომზადებამდე ბავშვებს ჩაეძინათ, გოგონებს აუცილებლად აღვიძებდნენ და დააპურებდნენ, რადგან ოჯახში მათი წილი გათხოვებამდე მხოლოდ კვებაა. ბიჭები კი ოჯახის მემკვიდრეები არიან და მშვიდრიც რომ იყვნენ დილამდე მოითმენენო [7, 95].

ქისტებში სალამს ოჯახში მოსული ამბობს. თუ ოჯახში მამაკაცები იმყოფებიან, შემოსული არაბულად ესალმება მათ: „ასალამ ალელიქუმ“ – მამაკაცები ფეხზე დგებიან და უფროსი პასუხობს: „ვა ალელიქუმ სალამ“ და ქისტურად უმატებს: „მარშავოლილჰო“ – მშვიდობით მოსულიყავი. მოსული პასუხობს: „მორჩალ ხილდ შუნ“ –

მშვიდობა მოგცეთ. ქალებს არაბულად არ ესალმებიან. ეს ისლამის მიერ ქალის დამამცირებელ მდგომარეობას უსვამს ხაზს [7, 118].

ქისტები ჩეჩნური ენის ქისტურ დიალექტზე მეტყველებენ, მათი ენა არცერთ ენას არ წააგავს, თუმცა ცოტა მსგავსება აქვს ნოვა-თუშურ ენასთან [7, 30].

რაც შეეხება სამხრეთ საქართველოს (ჯავახეთი, თრიალეთი, ქვემო ქართლი) პოლიეთნიკური რეგიონებია. აქ რეალურად დადგა თვითმყოფადობის ძირითადი ეთნიკური ნიშნის, მოსახლეობაში მკვიდრი ეთნოსის პრიორიტეტის დაკარგვის, მისი დემოგრაფიული განვითარების შესაძლებლობების შეზღუდვის, ზოგადად ქართული ეთნოსის ყოფნა-არყოფნის საკითხი. ჭრელი ეთნიკური სტრუქტურა (ქართველები, სომხები, ბერძნები, აზერბაიჯანელები, რუსები და ა. შ.), სომხებითა და აზერბაიჯანელებით დასახლებული ტერიტორიების მეზობლობა თავიანთ ისტორიულ სამშობლოსთან, არაქართული ეთნიკური ჯგუფების დომინანტობა და სხვა ფაქტორები ქმნის ფეთქებადსაშიშ სიტუაციას [8, 34].

XX საუკუნის 70-იან წლებში, კერძოდ 1975 წელს ახალციხის, ახალქალაქის, წალკისა და ბოგდანოვკის რაიონებში, სადაც ძირითადად არაქართული მოსახლეობა ცხოვრობდა და შესაბამისად ხელმძღვანელობაც არაქართველი იყო ადგილი ჰქონდა მიწების დატაცებას, რაც ყოფით ჩვევაში გადაიზარდა. მაგალითად, ახალციხის რაიონის სხვილისის, წყალთბილას, პამაჩის, აწყურის მეურნეობებსა და ვალეს კოლმეურნეობაში დაფიქსირდა საზოგადოებრივი მიწების მითვისების 147 შემთხვევა, რის შედეგად სულ რაიონში კერძო პირთა მიერ მითვისებული აღმოჩნდა 17, 37 ჰექტარი საზოგადოებრივი მიწა, სადაც 10 ჰექტარი საკარმიდამო მიწების ჩამონაჭერი იყო. რაიონში გამოვლინდა უნებართვო, თვითნებური მშენებლობის 63 შემთხვევა, აქედან 11 – ქ. ახალციხეში.

ანალოგიური შემთხვევები იყო წალკის რაიონში. მაგალითად, ეფიქილისის მეურნეობაში 1969-1970 წლებში 59 ოჯახმა უნებართვოდ დაიკავა 7 ჰექტარი სასოფლო-სამეურნეო სავარგული, სადაც 9 ოჯახმა ააშენა საცხოვრებელი სახლები, ხოლო კუშჩის მეურნეობის მიწაზე ორი ოჯახი სრულიად უნებართვოდ აშენებდა სახლებს.

ქვემო ქართლში კომპაქტურად ცხოვრობენ აზერბაიჯანელები (თვითსახელწოდება „აზერბაიჯანელილარ“). ისინი თურქულენოვან ტომთა შთამომავლები არიან (ენა ალთაურ ენათა

თურქულ შტოს განეკუთვნება), თუმცა მასში შესულია ძველ ირანული ეთნიკური ელემენტებიც.

მათი ცალკე ტერიტორიული დანაყოფებია: მულალოელები, ფადარები, ყარაიაზები, ბორჩალოელები (ელი ბორჩალუ) და სხვ., რომელთა კონსოლიდაციაც კავკასიაში საკმაოდ გვიან დამთავრდა და კრებსითი სახელწოდება – „აზერბაიჯანელიც“ 1926 წელს მიიღეს [9, 29-30].

აზერბაიჯანელები ცხოვრობენ, როგორც სოფლად, ისე ქალაქებში. ცხოვრობენ დიდ ოჯახებად და ფლობენ საკუთარ მიწებს და საკარმიდამო ნაკვეთებს. ეს დანიინაურებული ცხოვრება უკვე გასული საუკუნის 60-70-იანი წლებიდან იგრძნობოდა მათ მატერიალურ კულტურაში – საცხოვრებელ ნაგებობებში. თითქმის არსად, სადაც კი ისინი სახლობენ აღარ არსებობს ძველი მიწურებიანი „ყარადაბები, ცხვრის გასაჩერებელი გრძელი საჩიხეებით და საქონლის ბნელი ბაგებით (ეს მხოლოდ ზოგიერთ მთისწინა სოფლებშია შემორჩენილი) მათ ნაცვლად კი აგებულია ერთი ან ორ სართულიანი ქვითკირის სახლები, რიგ შემთხვევაში დიდი ფეშენებელური სახსლები, ლამაზი აივნებით, კეთილმონყობილი ინტერიერით, მოჩუქურთმებული ჭიშკრებით, ფართო ეზოებით, ხილითა და ვაზის ტალავრებით; ეზოში თითქმის ყველას უდგას ბრონეულის ხე, როგორც საკულტო მცენარე, რომლის ნაყოფს უხვად იყენებენ და მას სომბოლურად სიცოცხლის გამგრძელებელსა და ნაყოფიერების – გამრავლების ფუნქციას მიაწერენ. იგი საქორწილო სუფრის ატრიბუტია. საკულტო ხედაა მიჩნეული ჩინარიც – „ნატვრის ხე“, რომელზეც საგაზაფხულო რელიგიურ დღესასწაულზე სხვადასხვა ფერის ნაჭრებს და საგნებს კიდებენ, სურვილების ასასრულებლად [9, 30].

კულტურული ინტეგრაციის ხანგრძლივმა პროცესმა გარკვეული ზემოქმდება მოახდინა აზერბაიჯანელთა კვების კულტურაზეც. მიუხედავად იმისა, რომ ტრადიციული სამზარეულო, კერძების სახეობები, დამზადებისა და გამოყენების ხერხები, რომლებიც თავისი წარმომავლობით მომთაბარული ცხოვრების პირობებისათვის იყო დამახასიათებელი, მათ კარგად შემოინახეს (მაგ. პურის საცხობი საშუალება „საჯი“, ლავაშის სახეობა „ფათირი“, ცხვრის ხორცისაგან დამზადებული კერძი „ფითი“, თურქულ-სპარსული „ქაბაბი“, „თათრული“ ხინკალი და სხვ.) უყვართ ქართული თონის პური, ჩახობილი, ნიგვზიანი კერძები და ა. შ., რომელთაც არა მხოლოდ ყოველდღიური, არამედ სადღესასწაულო

და რიტუალურ კვებაშიც იყენებენ. უფრო მეტიც, მოიხსნა გარკვეული აკრძალვებიც. მცირე გამონაკლისის გარდა, რაც ეხება ღრმა მორწმუნეებს, აზერბაიჯანელები არა თუ სვამენ ღვინოს, არამედ თავადაც აყენებენ მას, ეზოებში მოშენებული სატალავარე ვაზის ჯიშებისაგან, რომელთა შორის გამორჩეულია გარდაბნული თეთრი ყურძენი, აქედანაა „გარდაბნული ღვინო“. იგი მთელ ქვემო ქართლშია ცნობილი და პრესტიჟული. შესაბამისი ცვლილება განიცადა სუფრის წესებმაც. აზერბაიჯანული სადღესასწაულო სუფრა თითქმის ქართული სადღესასწაულო სუფრის იდენტურია, თავისი ატრიბუტებით, თამადობითა და სადღეგრძელოებით [9, 31].

1961 წელს საკავშირო ხელისუფლებამ წამოიწყო ნაკლებად გახმაურებული ორწლიანი შეტევა რელიგიურობაზე [10, 65]. 70-იანი წლებიდან განსაკუთრებით სდევნიდნენ სექტანტებს. 1982 წელს გამომჟღავნდა და დარეგისტრირდა ბაპტისტი სექტანტების რამდენიმე იატაკქვეშა დიდი თემი და ორმოცდაათიანელთა ოცდაათი თემი. აგრეთვე აღმოაჩინეს და გაანადგურეს მათი ათი უკანონო სტამბა. მოგვიანებით თორმეტი სტამბა, რომელთაც 47 საბეჭდი დაზგა ჰქონდა. ამას გარდა მოახდინეს 18 000 ეგზემპლარი რელიგიური ლიტერატურის კონფისკაცია [10, 87].

ეს პროცესი ნაკლებად შეეხო საქართველოს არატრადიციული რელიგიების აღმსარებელ მოსახელობას. განსაკუთრებით თავისუფლად გრძნობდნენ თავს „დუხობორები“. ეს სექტა რუსი ეროვნების მცხოვრებთაგან შედგებოდა, თუმცა თავს რუსებად არ თვლიდნენ.

საბჭოთა რეჟიმმა საქართველოს ტერიტორიაზე დუხობორთა სოფლები, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დარაიონების მიხედვით გააერთიანა სოფელ გორელოვკის სასოფლო საბჭოში, რომელიც შედიოდა ბოგდანოვკის, ამჟამად ნინონმინდის, სადაბო საბჭოში.

დუხობორებში ეთნოკულტურულ ხასიათს განმსაზღვრელი ადგილი უკავია. ეთნიკურ თვითშეგნებაში კი დომინირებს რელიგიური ფაქტორი, კონფესიური კუთვნილება. ენას და საუბარს მოცემულ კონტექსტში დაქვემდებარებული ადგილი აქვს აღმსარებლობასთან შედარებით. ისინი აღნიშნავენ, რომ „ჩვენ დუხობორები ოდესღაც ვიყავით რუსები“. მათთვის „დუხობორობა“ და სახელი დუხობორები ეროვნების ტოლფასია. ადგილობრივი სომეხი რეს-

პონდენტის თქმითაც „ისინი რა რუსები არიან, ისინი დუხობორე-ბია“ [11, 61].

XX საუკუნის 90-იან წლებში ჯავახეთის დუხობორეებში მართალია დროებით, მაგრამ მაინც გავრცელდა ლევ ტოლსტოის მოძღვრება. ამის შემდეგ შემოიღეს არტილური მეურნეობა, მოსავალს ანაწილებდნენ სულადობის მიხედვით; აკრძალული იყო ვაჭრობა, ქირაზე სიარული, ოჯახში ყველას თავისი შრომით უნდა მოეპოვებინა საკვები; არ ჰქონდათ უფლება ჰყოლოდათ მოჯამაგირე ან შინამოსამსახურე; ქონებრივად ყველა თანაბარი უნდა ყოფილიყო – არც მდიდრები და არც ღარიბები, ჭარბი საქონელი თავისთვის არ უნდა დაეტოვებინათ, ვალდებული იყვნენ გაეყიდათ [12, 64].

დუხობორეებს არ მოსწონთ სხვა ეროვნებისა და რწმენის ადამიანთა ცხოვრების წესი, მათთან ურთიერთობა. დუხობორეები მეზობელ ადამიანთა ჯგუფებთან პროზელიტობას არ ეწევიან. ამის მიზეზი, კულტურულ-ენობრივ ბარიერთან ერთად, არის ის გარემოება, რომ რელიგიური თემი გაერთიანებულია სამეურნეოში, ე. ი. ერთდროულად წარმოადგენს მიწისმფლობელ თემსაც. დუხობორად მიღებული ახალი წევრისათვისაც უნდა მიეცათ მიწა და იგი თემის საკუთრებაში არსებული მიწის მფლობელი ხდებოდა, იღებდა უფლებას, ესარგებლა თემის მიწით. ამდენად, დუხობორეები არ იყვნენ დაინტერესებული სექტის რიცხოვრივად გაზრდით. ამიტომ, რომ დუხობორად ითვლება ის, ვისი მშობლებიც დუხობორეები არიან, უკიდურეს შემთხვევაში, ერთ-ერთი მაინც. გადმოცემით ე. წ. „სიროტსკი დომში“ იზრდებოდნენ სხვა ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენელი ბავშვები, მაგრამ თემში ისინი არ მიუღიათ [12, 76].

რწმენის თავისებურების გამო მიიჩნევენ დუხობორეებს სომეხი გრიგორიანელები და მართლმადიდებელი ქართველები „განსაკუთრებულ რუსებად“. ქართველებსა და სომეხებს არ ესმით დუხობორეების იდეოლოგია და ვერც წარმოუდგენიათ, რომ ისინიც ქრისტიანები არიან. ასეთ შემთხვევაში იწყებს მოქმედებას ანტი-თეზა – „ჩვენ-ისინი“, რომელიც მონაწილეობს როგორც რელიგიურ ასევე ყოველდღიურ ყოფაში. ხდება გაუცხოება, რაც სხვა ხასიათის დაპირისპირებებთან ერთად, შეიძლება კონფლიქტის მიზეზი გახდეს [12, 72].

სომხები ერთიანობითა და შეკრულობით გამორჩეული ეთნიკური ჯგუფია. ისინი საკმაოდ აშკარად და დაუფარავად გამოხატავენ უარყოფით დამოკიდებულებას დუხობორეებისა და „მეორესხარისხოვანი“ ქართველების მიმართ. დაახლოებით ასეთივე სიტუა-

ცია იყო და არის ნალკის რაიონშიც. აქ სომხები ბერძნებს აღიქვამენ, როგორც „ლოკალურ მტრებს“ და ცდილობენ გამოთავისუფლებულ ბერძნულ სახლებში ისევ სომხები შეასახლონ. ამიტომაც ეწინააღმდეგებიან იქ ქართველებს, როგორც „გლობალური მტრების“ ჩასახლების პროცესს. მათი ეს განწყობა თვითდამკვიდრებისათვის ბრძოლას უკავშირდება, რაც მუდამ თან სდევს საქართველოს ტერიტორიაზე ყოველგვარი ქართულის (ტოპონომიკა, კულტურის ძეგლები) ამოძირკვასა და მისაკუთრებას.

თვითდამკვიდრებისათვის იბრძვიან დუხობორებიც, რომლებიც თავიანთი დანიანურებული სამეურნეო ყოფით, მატერიალური და სულიერი კულტურით ჰარმონიულად შეეთვისნენ უცხო გარემოს ისე, რომ შეინარჩუნეს თვითმყოფადობა. თვითდამკვიდრების ინსტიქტი განსაკუთრებით გაუძლიერდათ დუხობორების ნაწილს უკუმიგრაციისა და დუხობორიაში სომხური და ქართული მოსახლეობის მიგრაციის შემდეგ. დუხობორები ცდილობენ დაასაბუთონ მათი იქ ცხოვრების კანონიერება. ამ თვალსაზრისით, მათ გარკვეულწილად ქართველების იმედიც აქვთ, რადგან, როგორც ქართველები, ისე დუხობორებიც, სომხებისათვის არასასურველი „სტუმრები“ არიან [8, 20-21].

ბერძნები, ზოგიერთი სხვა ეროვნული უმცირესობის მსგავსად, ეკონომიკურად და კულტურულად ძალიან ჩამორჩებოდნენ. მათ საცხოვრებელს უმთავრესად მიწურები წარმოადგენდა. შენარჩუნებული ჰქონდათ ძველი ტრადიციები და ყოფა. ფართოდ იყო დამკვიდრებული პატრიარქალურ-თემური ურთიერთობის გადმონაშთები [13, 53]. მართლაც, ყოფით ურთიერთობაში ბერძნებში იგრძნობოდა ძლიერი კონსერვატიზმი. აქ თავს იჩენდა სხვადასხვა ეროვნების ჩვევები. კერძოდ, ეცვათ ქურთული ტანსაცმელი, ზნე-ჩვეულება ნახევრად ბერძნული, ნაწილობრივ თურქული და ქურთული [14, 5].

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში ბერძნები გულგრილობას იჩენდნენ საბჭოური ცხოვრების წესისადმი. საქართველოში პარტიის წევრი ბერძენი 80 ადამიანი იყო, აფხაზეთში – 32, აჭარაში – 38. კომკავშირელთა რაოდენობა 468 წევრით განისაზღვრებოდა. პარტიული უჯრედი 5, ხოლო კომკავშირელი 6 იყო.

აფხაზეთში 1000 ბერძენ გლეხზე 1 პარტიის წევრი მოდიოდა. პროფკავშირის წევრად 1538 ბერძენი ირიცხებოდა [15, 116].

ბერძნებსა და ქართველებს შორის დაახლოების პროცესი განსაკუთრებით იგრძნობოდა შიდა ქართლში, სადაც ხშირი იყო

შერეული ოჯახები. ამ მოვლენას უდავოდ ხელს უწყობდა ერთმორწმუნეობა. ისინი ქართველებთან ერთად ქართულ წესზე ასრულებდნენ ბავშვის დაბადებასთან (ძეობა, ნათლობა), ბავშვთა ავადმყოფობასთან, ქორწილსა და მიცვალებულის დაკრძალვასთან დაკავშირებულ რიტუალებს [16, 153].

აჭარაში მცხოვრებ ბერძენთა საიჯახო ყოფის ტრადიციულ თავისებურებათა ფორმირება, მათი საქართველოში ჩამოსახლების შემდეგ, სპეციფიკურ ვითარებაში მიმდინარეობდა. ადრინდელი საცხოვრისიდან თან მოტანილ ტრადიციულ წეს-ჩვეულებებსა და რიტუალებს ახალ ვითარებაში ბევრი რამ შეერწყა და შეეთვისა ქართულ მოსახლეობასთან მჭიდრო სამეურნეო-კულტურული ურთიერთობის პროცესში [17, 100].

საქართველოში მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობებს, ყველა პირობა ჰქონდათ შეენარჩუნებინათ და განევითარებინათ ტრადიციული ყოფა და ნაციონალური თვითშეგნება. მაგრამ რა წყაროს ეყრდნობა ამერიკელი პოლიტოლოგი ზბიგნევ ბჟეზინსკი, როდესაც საქართველოს მოსახლეობას ექვს მილიონად მიიჩნევს? მისი აზრით საქართველოში ეროვნული უმცირესობა 30%-ია, „რომლებიც თავისი ორგანიზაციითა და იდენტურობით უფრო ტომებია“ [18, 195]. რამდენად შეიძლება ტომები უწოდოთ საქართველოში მცხოვრებ სომხებს, რუსებს, აზერბაიჯანელებს, ოსებს და ა. შ. ბუნებრივია, ამერიკელი მოღვაწე ვერ განმარტავს. ამასთან ერთად, მისი შეხედულებით ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობები „მკვეთრ აღშფოთებას გამოხატავენ ქართველების ბატონობის მიმართ“ [18, 195]. ფაქტია, რომ აღიარებულ პოლიტიკოსს თუ პოლიტოლოგს წარმოდგენა არა აქვს, რაზეც თავის „კომპეტენტურ“ აზრს გამოთქვამს. ეს ან, მხოლოდ საკითხის არცოდნა ან შეგნებული ტენდენციური მიდგომაა. თუმცა ბჟეზინსკის არც სხვა პოლიტიკური პროცესების შეფასება ინვევს აღფრთოვანებას.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ლ. მელიქიშვილი, ტრადიციული კულტურის როლი ახალი საზოგადოების ჩამოყალიბებაში, სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბილისი, 2001.
2. ლუიჯი მაგაროტო, საქართველოს ანექსია რუსეთის მიერ (1783-1801), იტალიურიდან თარგმნა სალომე კენჭოშვილმა, თბილისი, 2008.

3. თ ხოხობაშვილი, დაკრძალვის ნეს-ჩვეულებები და ანტიკური ხანის ქართლის სამეფოს (იბერიის) ეთნოსოციალური ასპექტები, საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, 2005
4. ი. ჯუკაშვილი, ეთნიკური დაპირისპირების ისტორიული ასპექტის განსაზღვრისათვის, „კავკასიოლოგიის საერთაშორისო სამეცნიერო-კვლევითი საზოგადოებრივი ინსტიტუტის მოამბე“, მონრეალი-თბილისი, 2000.
5. ა. სონღულაშვილი, ბერძნები საქართველოში, თბილისი, 2004.
6. საქართველოს ეროვნული არქივი, უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფ. 284, ანან. 1, საქ. 610.
7. ლ. მარგოშვილი, პანკისის ხეობა (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული გამოკვლევა), თბილისი, 2002.
8. თ. ფუტყარაძე, აჭარის მოსახლეობის მიგრაციის ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემები (სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი), თბილისი, 2002.
9. გ. გოცირიძე, რელიგიური პლურალიზმი და კულტურული ინტეგრაციის პრობლემები ქვემო ქართლის მოსახლეობაში (ქართულ-აზერბაიჯანული ურთიერთობის მაგალითზე), კრებულში: ეთნიკური და რელიგიურ-კონფესიური ურთიერთობები საქართველოში: ისტორია და თანამედროვეობა, თბილისი, 2013.
10. პიტერ რედვეი, საბჭოთა პოლიტიკა განსხვავებული აზრის მიმართ და მისი მოდელები: 1953-1986, თარგმანი ინგლისურიდან, თბილისი, 2012.
11. М. Харшиладзе, Взаимодействие этнических групп в общей социально-экономической среде, კავკასიის ეთნოლოგიური კრებული, თბილისი, 2005.
12. კონფლიქტური სიტუაციები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში, თბილისი, 1998.
13. შ. ნოზაძე, საქართველოს კომპარტიის მოღვაწეობა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის დამკვიდრებისათვის, თბ; 1987
14. საქართველოს ეროვნული არქივი, უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფ. 284, ანან. 1, საქ. 634.
15. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფ. 14, ანან. 3, საქ. 520.
16. ლ. მღებრიშვილი, ეთნოისტორიული და ეთნოსოციალური პროცესები შიდა ქართლში, „კლიო“, 1999, №6.
17. დ. დემუროვა, აჭარაში მცხოვრები ბერძნების საოჯახო ყოფის შესწავლისათვის (ბავშვის დაბადებასთან დაკავშირებული რი-

ტუალები), „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ყოფა და კულტურა“, XII, თბილისი, 1986.

18. ზბიგნევ ბჟეზინსკი, დიდი საქადრაკო დაფა, თბილისი, 2014.

Avtandil Songulashvili

Doctor of Historical Sciencies, Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, the Head of Department of the Modern and Contemporary History

Life and Traditions of National Minorities in the 60-70s of the XX Century

Summary

The study of the Georgian traditional culture and life shows that the ethnic minorities did not have their own identity, name, language, religion and traditions. In the 60-70s of the XX century Russians, Armenians, Azeri, Kists, Greeks, all religious minorities had perfect conditions to maintain all of the above mentioned features, in other words, their condition before and now in fact represents a cultural autonomy.